

Фіалка Михайло Ігорович

старший викладач кафедри

кримінального права та кримінології

Кіровоградського юридичного інституту

Харківського національного університету

внутрішніх справ

Кримінальне законодавство окремих європейських країн про кримінально-правову охорону документообігу

Відповідальність за суспільно небезпечні посягання на документ та порядок його використання передбачена законодавством багатьох держав. Враховуючи те, що чинне кримінальне законодавство України та більшості держав Європи відносяться до романо-германської (континентальної) сім'ї правових систем, виникає певна можливість і навіть потреба провести порівняльний аналіз цих кримінально-правових норм.

Питання аналізу чинних кримінальних систем зарубіжних країн в різні часи стали об'єктом досліджень таких авторів, як А. Кибальник, І. Козочкін, Н. Кузнецова, Р. Міхєєв, О. Сітківська, С. Яценко та інші. Але в той же час ретельного аналізу сучасних норм кримінальних законів інших країн, що ставлять під охорону документ та порядок його використання, в кримінально-правовій науці України не було.

На відміну від вітчизняного законодавства та законодавства держав на пострадянському просторі, в кримінальному законодавстві багатьох європейських країн групування таких злочинів здійснено не тільки за об'єктом кримінально-правової охорони, а й за предметом суспільно небезпечного впливу злочинця. У більшості кримінальних законів є в наявності глави та розділи, які містять кримінально-правові норми щодо відповідальності за підробку та випуск в обіг фальшивих грошей, цінних

паперів, знаків оплати, службових знаків та інших предметів. У КК деяких країн злочини, які пов'язані з виготовленням та використанням підроблених документів, зосереджені в самостійних главах або розділах (ФРН [1, С. 154-158], Голландія [2, С. 344-350], Болгарія [3, С. 213-219], Швейцарія [4, С. 235-237]).

Так, Кримінальний Кодекс Німеччини, а якщо бути точнішим, Кримінальне уложення 1871 р. в редакції від 1 січня 1975 р., розглядає підробку документів в параграфах 267-282 розділу XXIII. Кожний із цих параграфів присвячений окремому виду злочинів.

Проаналізувавши зміст цього нормативного акту, ми з'ясували декілька цікавих речей. По-перше, параграф 267, з якого розпочинається цей розділ, визначає відповідальність винної особи за підроблення документів. Ця норма, певною мірою, повторює ст. 358 КК України. Суспільно небезпечне діяння, яке визнано КК ФРН як злочинне, передбачає наявність таких ознак, як виготовлення підробленого документа, фальсифікацію дійсного документа та використання підробленого або фальсифікованого документа. Всі ці ознаки, певною мірою, схожі з тими діями, що характеризують суспільно небезпечне діяння ст. 358 КК України (підроблення та збут документів). Але в той же час, § 267 передбачає наявність, так званих, особливо тяжких випадків (за КК України: кваліфікуючі ознаки):

- якщо винна особа діє у випадках промислу або є членом банди, що організувалась для постійного вчинення шахрайства або підробки документів;
- якщо винна особа завдає шкоду у великому розмірі;
- якщо винна особа значно загрожує безпеці правовідносин через велику кількість підроблених або фальшивих документів;
- якщо винна особа зловживає своїми повноваженнями або службовим становищем.

З розглянутої норми, ми бачимо, що в КК ФРН приділена велика увага тій суспільній небезпеці, яку несе підроблений (фальсифікований) документ, та суспільно небезпечній шкоді, що завдається таким чином.

По-друге, окремими кримінальними нормами передбачена відповідальність за готування до підроблення службового посвідчення (§ 275) та за придбання фальшивих службових посвідчень (§ 276). Особливої уваги, на нашу думку, заслуговує § 275 КК ФРН, який передбачає відповідальність за готування підробки службових посвідчень. Йдеться про виготовлення, придбання, зберігання та інші діяння відносно фотографічних пластин, форм, поліграфічних наборів, кліше, негативів, матриць або будь-яких приладів, що можуть бути пристосовані для підроблення документів. Крім того, в цьому параграфі передбачена відповідальність за визначені вище діяння відповідно до паперу спеціального сорту, з якого виробляються службові посвідчення та який спеціально захищений від підроблення, а також відносно бланків для службових посвідчень.

На нашу думку, ці положення заслуговують на увагу. Адже ні для кого не новина й не секрет, що придбати бланки різних посвідчень (наприклад, посвідчення учасника війни, учасника бойових дій, пенсійне посвідчення, трудові та санітарні книжки тощо) на території України не складає ніяких проблем. Такі бланки можна придбати у будь-якому торговому підприємстві, що займається реалізацією канцелярських приладів. Цей стан речей, певною мірою, є непоганим підґрунтям для виготовлення підроблених документів. Тобто, злочинці не обтяжені проблемою виготовлення відповідних бланків, адже це роблять за них офіційні виробники. При цьому ці бланки, звісно, відповідають усім вимогам Держстандарту. Злочинцям залишається тільки одне – внести в них потрібну інформацію та відповідні реквізити.

Певний інтерес викликає норма також, що регламентована § 276 КК ФРН. У ній йдеться про відповідальність особи, яка з метою полегшення використання підроблених документів, зберігає їх, передає іншій особі або придбає їх для себе. У КК України відповідальність за схожі діяння передбачена ч. 3 ст. 358. Але там мова йде тільки про використання підробленого документа особою. А це суспільно небезпечне діяння набагато вужче, ніж те, що передбачено § 276 КК ФРН.

На окрему увагу заслуговує кримінальне законодавство Швейцарії. Проблема підробки документа в повному обсязі розглядається в XI розділі „Підробка документів”. У ньому зосереджені норми, які встановлюють відповідальність за підробку документів (ст. 251), підробку посвідчень (ст. 252), засвідчення документу шляхом обману (ст. 253), знищення документів (ст. 254), переміщення знаку кордону або межового каменю (ст. 256) та усунення межових знаків і показників рівня води (ст. 257). Як бачимо, всього декілька норм беруть під охорону весь спектр існуючих документів та сфер їх застосування.

Проаналізувавши швейцарський кримінальний закон, нами було з’ясовано декілька особливостей.

По-перше, законодавець чітко визначає термін документу і виділяє його види: документ взагалі та офіційний документ. Відповідно документами є письмові матеріали, які призначені для того, щоб довести факти, які мають значення (ст. 110).

Офіційними є такі, що походять від органів або від чиновників, які діють відповідно до свого посадового становища, та від осіб, які володіють правом публічного посвідчення, яке діє у зазначеній вище якості. При цьому не є офіційними письмовими матеріалами ті, які походять від управління господарських підприємств, монопольних підприємств держави або інших публічно правових об’єднань або установ в цивільно-правовому обігу.

Тобто, іншими словами, швейцарське кримінальне законодавство бере під свою охорону будь-які види документів. При цьому не існує різниці, в якій сфері суспільних відносин вони використовуються. В той же час, українське законодавство охороняє тільки окремі види документів (офіційні документи, приватизаційні документи, знаки поштової оплати, проїзні квитки, документи на отримання наркотичних засобів тощо).

По-друге, враховуючи те, що за швейцарським кримінальним законодавством злочинне діяння може визнаватись як злочином (при наявності покарання у вигляді каторжної тюрми), так і проступком (покарання у вигляді тюрми або будь-яке м’якше), то підробка або фальсифікація документу з метою завдати шкоду будь-якому

майну або іншим правам, або отримати для себе чи іншої особи незаконної користі (ч. 1 ст. 251 КК) визнається злочином. Тобто, не зважаючи на те, що в КК Швейцарії на відміну від КК України, не існує розподілу злочинів за ступенем тяжкості, ми можемо констатувати те, що законодавство відносить це злочинне діяння до найбільш небезпечних форм суспільно небезпечних проявів.

По-третє, на відміну від чинного кримінального законодавства України, в цій кримінальній нормі (ст. 251 КК) йдеться про будь-який документ, що має на меті довести факти, які мають значення. Тобто, це можуть бути як офіційні документи, так і приватні, історичні, тобто, повторюємо, будь-які.

По-четверте, крім XI розділу відповідальність за посягання на документи в окремих випадках передбачена в деяких інших розділах. Так, наприклад, II розділ „Злочинні діяння проти майна” передбачає ст. 148 „Зловживання чековими та кредитними картками”, предметом якої є документ (чекова, кредитна картка або інший платіжний документ), за допомогою якого винна особа намагається отримати майнову вартість послуги і тим самим завдати майнової шкоди особі, що склала цей документ. Розділ XVIII „Злочинні діяння проти службових та професійних обов’язків” містить кримінально-правову норму, що передбачає відповідальність за підробку документів посадовими особами (чиновники або особи, що мають право публічно посвідчувати документи). При цьому йдеться про загальне розуміння документа, тобто законодавець ставить під охорону на рівних правах як офіційний документ, так і будь-які інші письмові матеріали.

П’ята особливість швейцарського кримінального законодавства в сфері захисту документів полягає в тому, що крім норм, які містять пряму вказівку на той чи інший документ, є норми, які використовують у своїй конструкції такі терміни, як свідоцтво (ст. 318 „Неправдиве лікарняне свідоцтво”). Іншими словами в КК існують норми, які ставлять під свою охорону конкретні різновиди документів.

Підсумовуючи викладене вище, необхідно зазначити, що кримінальне законодавство Швейцарії приділяє суттєву увагу охороні документів, при цьому в

переважній більшості визнає їх як злочини та передбачає покарання у виді каторжної тюрми.

Серед східноєвропейських країн в питанні кримінально-правової охорони документів виділяється Польща. В її Кримінальному кодексі норми про відповідальність за різні види підробок документів зібрані в главі 34 „Злочини проти вірогідності документів” [5, С. 183-186].

Особливу нашу увагу привернула ст. 274 КК Польщі, яка передбачає відповідальність особи за збут свого або чужого документу, що посвідчує особу [5, С. 185]. На нашу думку, ця норма доречна на сучасному етапі протидії злочинності. Але ж ситуація, коли особа з корисливих мотивів збуває свій або чужий документ, що посвідчує особу, є діянням на стадії готування майбутнього злочину (наприклад, придбання паспорту громадянина України для подальшого створення або придбання суб'єктів підприємницької діяльності (юридичних осіб) з метою прикриття незаконної діяльності або здійснення видів діяльності, щодо яких є заборона). У цьому випадку особа, яка використовувала цей документ, може бути притягнута до відповідальності за фіктивне підприємництво (ст. 205), а та, яка своїми діями (збут свого або чужого документу, що посвідчує особу) фактично створює умови для такої злочинної діяльності, залишається за межами будь-якої відповідальності. При цьому, як показує статистика, існує тенденція збільшення реєстрації даних злочинів. Тому, на нашу думку, ця норма кримінального законодавства Польщі (ст. 274) заслуговує на певну увагу, така конструкція кримінально-правової норми може бути корисною для українського законодавства.

Не менш цікавим з питання, що висвітлюється, є й кримінальне законодавство Франції. У Кримінальному кодексі Франції питання підробок різного плану розглядаються у главі першій „Про підробки” [6, С. 445-452] розділу четвертого „Про зазіхання на суспільну довіру”.

У ст. 441-1 дається визначення підробки як злісного перекручування правди, яке може завдати шкоди та здійснюється будь-яким способом, у будь-якому тексті або

іншому носії інформації з метою встановлення доказу будь-якого права або факту, що має юридичні наслідки.

Ст. 441-2 встановлює відповідальність особи за підроблення документів, що видаються органом державного управління з метою підтвердження будь-якого права.

Відповідальність за підроблення державних паперів або паперів, що засвідчуються посадовими особами, передбачена ст. 441-4.

Крім того, за кримінальним законом Франції підробкою також є:

- одержання документа шляхом обману, що видається державною установою, для іншої особи (ст.441-5),

- організація незаконної видачі для себе документа, що видає державна установа або орган, який виконує доручення державного апарата, шляхом обману (ст. 441-6),

- виготовлення свідчення або сертифіката, що містить факти, які не відповідають дійсності; фальсифікація свідчення або сертифіката та їх використання (ст. 441-7).

Крім того, даний розділ містить норму (ст. 441-3), яка передбачає відповідальність за умисне зберігання документів, що передбачені ст. 441-2. Особливість цієї статті полягає в тому, що її кваліфікуюча ознака передбачає відповідальність за вчинення цього діяння відносно декількох документів. При цьому, чинне українське кримінальне законодавство не передбачає відповідальності за зберігання підроблених документів. Це підтверджує той факт, що розвинуті кримінально-правові системи Європи більш ретельно ставляться до проблеми захисту документів від злочинних зазіхань.

Підсумовуючи викладене вище, КК Франції своєю кримінально-правовою нормою (ст. 441-3), яка передбачає відповідальність за зловмисне зберігання документів, підтверджує ту необхідність, на якій ми вже наголошували під час розгляду КК ФРН, тобто на існування потреби у внесенні змін до ст. 358 КК України.

У деяких розділах або главах КК зарубіжних країн зосереджені кримінально-правові норми, які визначають відповідальність не тільки за підробку документів, але й за незаконні дії з клеймами, штампами, бланками, межевими та прикордонними знаками, а також з іншими підробленими предметами. До них ми можемо віднести главу 19 „Злочини відносно доказів” КК Данії [7, С. 147-152], розділ „Про фальсифікації” КК Іспанії [8, С. 122-126], глава 14 „Про злочини, які пов’язані з фальсифікаціями” КК Швеції [9, С. 108-114].

Все це дає нам можливість побачити, яку увагу приділяють законодавці інших країн проблемі кримінально-правової охорони документів. І це зрозуміло. Адже ці злочини посягають на авторитет влади, порушують нормальну роботу її органів. Шляхом підлогу вчинюються або приховуються інші суспільно небезпечні злочини.

Завершуючи аналіз кримінальних законів зарубіжних країн з проблеми охорони документів та їх використання, на нашу думку, треба звернути увагу на покарання, що передбачені за ці суспільно небезпечні діяння.

Проаналізувавши санкції, що передбачають норми за підроблення документів різних кримінальних законів, ми склали таблицю, яка пропонується нижче.

Таблиця № 1

**Порівняльний аналіз
санкцій кримінально-правових норм зарубіжних країн,
що передбачають покарання за підроблення документів**

№ з/п	Держава	Назва кримінальної норми	Передбачене покарання
1.	Болгарія	Ст. 308 глави IX „Підробка документів”	Позбавлення свободи до трьох років
2.	Голландія	Ст. 225 Розділу XII „Підробка документів”	Тюремне заточення до шести років або штраф п’ятої категорії
3.	Іспанія	Ст. 392	Тюремне заточення на строк від шести місяців до трьох років та штраф на суму від шести до дванадцяти місячних заробітних плат
4.	Польща	Ст. 270	Штраф, обмеження волі чи позбавлення волі на строк від трьох місяців до п’яти років

5.	Франція	Ст. 441-1	Три роки тюремного заточення та штраф
6.	ФРН	§ 267 „Підrobка документів”	Позбавлення волі на строк до п’яти років або грошовий штраф
7.	Швейцарія	Ст. 251 „Підrobка документів”	Каторжна тюрма на строк до п’яти років або тюремне заточення
8.	Швеція	Ст. 1 Гл. 14 „Про злочини, що пов’язані з фальсифікацією”	Тюремне заточення на строк не більш двох років

З наведеної таблиці, видно, що суворість покарання в різних країнах коливається від штрафу (КК Польщі) до 5 років каторжної тюрми (КК Швейцарії).

На наш погляд, це пов’язано з тим, яке місце відводиться документу в системі суспільних відносин тієї чи іншої країни. При цьому відслідковується характерна тенденція: чим більше розвинута економічна система та державне управління країни, тим суворіше покарання передбачає кримінальний закон цієї країни за підроблення документів.

Підсумовуючи викладене вище, необхідно наголосити на наступному:

- враховуючи суспільну небезпеку діянь, які посягають на документ та порядок його використання, кримінальні закони зарубіжних країн приділяють суттєву увагу його захисту від злочинних посягань;
- на відміну від українського кримінального законодавства, кримінальні системи окремих країн (Болгарія, Голландія, Польща, ФРН, Швейцарія тощо), передбачають відповідальність за виготовлення та використання підроблених документів в самостійних главах або розділах;
- в багатьох КК термін „документ” („офіційний документ) має офіційне визначення, що, в свою чергу, полегшує застосування кримінально-правової норми і певною мірою гарантує здійснення вірної кваліфікації діяння;
- кримінальні закони країн Європи передбачають відповідальність за посягання на приватний документ;
- враховуючи позитивний досвід зарубіжних кримінально-правових систем, вважаємо за доцільне використати його для розвитку українського кримінального законодавства.

Використана література

1. Уголовный кодекс ФРГ / Пер. с нем. Серебрякова А.В. – М.: ИКД „Зерцало–М”, 2001. – 208 с.
2. Уголовный кодекс Голландии / Науч. ред. д.ю.н., засл. деятель науки РФ, проф. Б.В. Волженкин, пер. с англ. И.В. Мироновой. 2-е изд. – СПб.: Издательство «Юридический центр Пресс», 2001. – 253 с.
3. Уголовный кодекс Республики Болгария / Науч. ред. к.ю.н., проф. А.И. Лукашова, пер. с болг. Д.В. Милушева, А.И. Лукашова, вступ. статья Й.И. Айдарова. – СПб.: Издательство «Юридический центр Пресс», 2001. – 298 с.
4. Уголовный кодекс Швейцарии / Науч. ред., предисловие и пер. с нем. к.ю.н. А.В. Серебренникова – СПб.: Издательство «Юридический центр Пресс», 2002. – 350 с.
5. Уголовный кодекс Республики Польша / Науч. ред. к.ю.н., доц. А.И. Лукашова, д.ю.н., проф. Н.Ф. Кузнецова; вступ. статья к.ю.н., доц. А.И. Лукашова, к.ю.н., проф. Э.А. Саркисовой; пер. с польского Д.А. Барилович. – СПб.: Издательство «Юридический центр Пресс», 2001. – 234 с.
6. Уголовный кодекс Франции / Науч. ред. к.ю.н., доц. Л.В. Головкин, к.ю.н., доц. Н.Е. Крыловой; пер. с франц. и предисловие Н.Е. Крыловой. – СПб.: Издательство «Юридический центр Пресс», 2002. – 650 с.
7. Уголовный кодекс Дании. – СПб.: Изд. «Юридический центр Пресс», 2001. – С. 147-152.
8. Уголовный кодекс Испании. – М.: Издательство ЗЕРЦАЛО, 1998. – 218 с.
9. Уголовный кодекс Швеции / Науч. ред. проф. Н.Ф. Кузнецова и к.ю.н. С.С. Беляев, пер. С.С. Беляева – СПб.: Изд. «Юридический центр Пресс», 2001. – 320 с.